

VISEGRAD JOURNAL ON HUMAN RIGHTS

№ 3 (volume 1) 2020

- **Refusal of a woman from a child as a ground for sending her to serve a sentence under a court sentence (Articles 79, 83 of the Criminal Code of Ukraine).....47**
Відмова жінки від дитини як підстава її направлення для відбування покарання за вироком суду (статті 79, 83 Кримінального кодексу України)
Taras Voytyuk
- **On the issue of the terminological apparatus of the legislation on the expulsion of foreigners and stateless persons54**
До питання про термінологічний апарат законодавства про вислання іноземців та осіб без громадянства
Roman Havrik
- **Public appeals to act to change the boundaries of the territory or state border of Ukraine (Article 110 of the Criminal Code of Ukraine): current case law.....60**
Публічні заклики до вчинення протиправних дій: актуальна судова практика
Viktor Gaponchuk
- **Interpretation of “legality” principles in judgments and decisions of European Court of Human Rights (based on materials of criminal proceedings).....66**
Тлумачення принципу «законність» у рішеннях Європейського суду з прав людини (за матеріалами кримінальних проваджень)
Vitalii Hvozdiuk
- **UN and ILO standards in the field of social security.....72**
Стандарти ООН і МОП у сфері соціального забезпечення
Karina Gnatenko
- **Corruption as a violation of human rights in international law and in Ukraine.....77**
Корупція як порушення прав людини в міжнародному праві та в Україні
Bohdan Hrebenuk
- **Property as a legal value.....82**
Власність як правова цінність
Yaroslav Hromoviy
- **Temporal factors of fair trial.....87**
Темпоральні чинники справедливого судового розгляду
Petro Guuvan

Property as a legal value

Власність як правова цінність

Yaroslav Hromoviy

Key words:

property, property relationships, property category, property protection, values, legal values.

Ключові слова:

власність, відносини власності, категорія власності, охорона власності, цінності, правові цінності.

Натепер, згідно з конституційною «буквою закону», Україна є правовою державою. Водночас, незважаючи на роки незалежності, розбудова правової держави на українських територіях все ще триває. Проблематику правової державності необхідно розглядати в контексті розвитку вітчизняної теоретико-правової думки щодо інституту власності. Для того, щоб концепція власності як ціннісної основи зародження правової держави набула більшого прикладного значення, в її дослідженні необхідно рухатися від загального до конкретного, переходити від вивчення цінностей «взагалі» до приватного аналізу власності як правової цінності, використовуючи для цього закладений вченими в минулому загальний аксіологічний теоретичний фундамент і дослідницький інструментарій філософії права, соціології права, теорії права й галузевих юридичних наук.

У житті, волі, свободі й справедливості можна углядіти метафізичний (філософський), психологічний і, нарешті, біологічний сенс, проте не можна редукувати життя окремої людини, межі її тілесної, соціальної та духовної свободи, розвиток її волі в системі й формі конкретних вчинків від народження до смерті. Бувши лише можливостями, наданими людині фактом її народження, такі цінності на рівні права забезпечують правоздатне існування. У ньому людина лише за допомогою своєї думки здатна мати права й обов'язки, які на цьому етапі утворюють формальне право й абстрактну людину, суспільство й державу, які позбавлені змісту й будь-якої соціальної цінності¹. Щоб не залишитися абстрактними, цінності (життя, воля, свобода, справедливість та інші) повинні затвердити своє буття, і першим чуттєвим матеріалом цього наявного буття є речі, іншими словами – зовнішні предмети². Взаємовідносини між людиною та цими речами можна схарактеризувати як власницькі.

Власність фактично є системоутворювальним елементом всієї людської життєдіяльності. Вона не тільки виступає основою всіх виробничих відносин, власність виходить за їхні межі, активно взаємодіючи з іншими системами й підсистемами суспільного організму. Наведена обставина дає всі підстави віднести власність до правових цінностей, без яких неможливо побудувати сучасну правову й демократичну державу.

Починаючи наш аналіз, слід відразу відзначити, що власність, крім правової цінності, становить також суспільну й особистісну цінність. На думку С. Дулама:

1. Власність у найширшому історичному контексті є, безумовно, цінністю суспільною. Ставлення до власності було вироблено суспільною свідомістю протягом тисячоліть, воно присутнє в правосвідомості людей у вигляді узагальнених уявлень про належний і природний устрій, коли власник, який привласнив річ суспільно визнаним способом, ставиться до цієї речі як до своєї, а всі інші члени суспільства ставляться до неї як до чужої.
2. З природно-правових позицій власність можна віднести й до особистісних, екзистенційних цінностей. У ціннісній ієрархії людини вона перебуває на тих самих позиціях, що й такі цінності, як особиста свобода, здоров'я, можливість творчого самовираження, сімейні цінності й так далі. Водночас власність як цінність іманентно пов'язана із цими іншими цінностями, оскільки найчастіше володіння на законних підставах тією чи іншою власністю дозволяє особистості реалізувати якісь інші екзистенційні цінності³.

¹ Бочкарёв С.А. Уголовно-правовая охрана собственности: теоретико-инструментальный анализ: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2010. 188 с.

² Гегель Г.В.Ф. Философия права Москва : Издательство Юрайт, 2019. 292 с.

³ Сугар Дулам. Собственность как правовая ценность (теоретико-правовое исследование): дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2015. 211 с.

За цієї умови, на нашу думку, лише ставши цінністю суспільною та особистісною, власність може мати цінність правову.

Складний, багатогранний характер власності диктує необхідність її вивчення з різних боків і ракурсів, із використанням дослідницького інструментарю як «традиційних», так і нових наукових напрямів. Одним із таких наукових напрямків, здатних внести вагомий внесок у розвиток знання про власність як правову цінність, є юридична аксіологія.

Власність, перебуваючи у володінні суб'єкта, визначає його соціальний статус і межі влади над нею. Правова цінність власності полягає в тому, що громадянин, володіючи власністю, а саме – володіючи правом власності, набуває можливості впливу на цілі й характер суспільного виробництва, а також можливості створення предметно-речового оточення, яке дозволяє йому найповніше розкрити свої особисті властивості, реалізуватися в соціумі у вигляді цілісної особистості. «Власність – це необхідний наслідок людської природи, з цієї причини право власності належить до прав людини, а не створюється урядом на його власний розсуд. Уряд може й повинен захищати таке право, проте не він його створив. Людина є природженим власником, оскільки вона народжується з бажаннями, задоволення яких необхідне для її життя, і з органами й здібностями, використання яких необхідне для задоволення цих потреб <...> Відокремити людину від її здібностей означає приректи її на смерть; відокремити людину від продукту її здібностей також означає присудити її до смерті»⁴. Таким чином, право власності є одним з основоположних прав людини.

Звільнення індивіда від різного роду норм, що обмежують його повсякденну діяльність, надання йому можливості самому вибудувати своє життя безпосередньо впливають з інших характерних рис посткапіталістичного суспільства й насамперед із вільного індивідуального й групового підприємництва, вільного ринку, захисту приватної власності. Приватна власність є головною гарантією свободи, причому не лише для тих, хто володіє цією власністю, а й для тих, хто нею не володіє. Якщо контроль над засобами виробництва розподілений між великою кількістю не пов'язаних між собою власників, ніхто не має над цими засобами необмеженої влади, й індивіди можуть приймати рішення та діяти самостійно. Але якщо всі засоби виробництва зосереджені в одних руках, людина тут же потрапить під абсолютну залежність⁵. Слід погодитися з думкою Є.П. Жуковського про те, що відправною точкою тут можна вважати погляди Г.В.Ф. Гегеля, який сутність права розглядав через призму категорії «свобода», а реалізація свободи, як зазначається в його «Філософії права», може відбуватися через право приватної власності⁶. Приватна власність, за Г.В.Ф. Гегелем, є вираженням і мірилом соціально-економічної справедливості. Своєю чергою, такі погляди впливають на законодавче регулювання суспільних відносин, пов'язаних із правом власності. Іноді в ході не еволюційних, а революційних перетворень представники політичної сили, яка захопила владу, намагаючись випередити хід історії, прагнуть «насадити згори» своє бачення соціальної справедливості й насамперед знов-таки шляхом перегляду економічних та юридичних відносин власності. Власність і право на неї – пріоритетна правова цінність⁷. Заявлений статус власності як головної гарантії свободи, на нашу думку, свідчить, що вона виступає благом, яке містить інші правові цінності. Маючи лише власне практичне продовження, такі цінності (блага) здатні зберегти свій статус, не залежати від розсуду й волевиявлення іншої людини, засобів забезпечення іншого суспільства й держави.

Людство не може обходитися без права власності. Цивілізація тривалий час розвивала таке право. І натеper саме це майнове право становить основу функціонування правової системи всіх розвинених країн⁸. Водночас слід зазначити суперечливі думки щодо трактування інституту права власності в українській правовій науці. Одні автори відносять його до групи особистих конституційних прав і свобод, інші – вважають за необхідне розглядати його в рамках системи соціально-економічних прав і свобод. Ми дотримуємося думки, що право власності є одним з основних конституційних прав і свобод людини й громадянина, будучи по суті конституційною правовою цінністю.

⁴ Selected Essays on Political Economy, Irving-on-Hudson, New York: The Foundation for Economic Education, Inc. URL: <https://oll.libertyfund.org/titles/bastiat-selected-essays-on-political-economy>.

⁵ Ивин А.А. Аксіологія: учебник для академического бакалавриата. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 342 с.

⁶ Гегель Г.В.Ф. Философия права. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 292 с.

⁷ Жуковский Е.П. Эффективность правового регулирования отношений в экономической сфере: аксиологические аспекты. *Сибирский юридический вестник*. 2011. № 2 (53). С. 27–32.

⁸ Власова М.В. *Право собственности в России: возникновение, юридическое содержание, пути развития : учебное пособие*. Москва : Эксмо, 2014. 190 с.

Прикладом встановлення права власності в сучасних конституційно-правових актах можуть бути такі норми. Так, ст. 35 Конституції Російської Федерації передбачає, що право приватної власності охороняється законом. Кожен має право мати майно у власності, володіти, користуватися та розпоряджатися ним як одноосібно, так і спільно з іншими особами. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше, як за рішенням суду⁹. Згідно зі ст. 33 Конституції Іспанії, визнається право на приватну власність та її спадкування. Соціальна функція цих прав обмежує їхній зміст відповідно до законів. Ніхто не може бути позбавлений власності й прав на неї, крім як по причині виправданої публічної користі або соціальних інтересів за умови відповідного відшкодування на основі положень закону¹⁰. Згідно зі ст. 23 Конституції Іраку, приватна власність охороняється законом; власник власності має право використовувати її та розпоряджатися нею, отримуючи з цього прибуток, у рамках закону¹¹. Україна закріплює власність у вигляді правової цінності в ст. 41 Конституції України, згідно з якою кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності непорушне¹². Законодавець, таким чином, визнає безумовну цінність власності й права власності й розглядає їх як елементи підсистеми цінностей особистих конституційних прав і свобод громадян.

Таким чином, ціннісний підхід до власності зазначено в тих основних правових актах, де право власності сформульовано як стрижневий принцип, – цінність, на якій будуватиметься устрій держави й суспільства.

Відзначимо, що власність є однією з правових цінностей, які в структурі цінностей відносяться до «спеціальних». До спеціальних цінностей ми відносимо також ті цінності, які можна уявити як об'єкти правовідносин. Нарівні зі спеціальними виділяються «абсолютні» цінності (демократія, правопорядок, свобода, рівність і таке подібне) й «основні» цінності (життя, здоров'я, гідність і таке подібне).

Незважаючи на те, що власність належить до спеціальних цінностей, вона безпосередньо пов'язана із цінностями абсолютними та є одним з їхніх матеріальних втілень. Наприклад, власність – важливий компонент особистої свободи, що дає можливість віднести таке право як до соціально-економічних, так і до особистих прав і свобод громадян і вимагає, таким чином, свого дослідження з урахуванням обох систем. Безперечним є приналежність права власності до правових цінностей. Соціально-економічний характер власності проявляється в тому, що вона розвивається на основі ринкової системи, яка ґрунтується на приватній власності на засоби виробництва, й головним джерелом її формування є трудова участь у суспільному виробництві.

Затвердження власності як правової цінності необхідне як для людини, так і для суспільства й держави, тому правова, демократична держава займається охороною власності.

Не можна не погодитися з тим, що найважливішу сферу особистої свободи становить особисте життя громадянина, яке також вважається важливою цінністю чинного права. Приватне життя є результатом суспільного розвитку. К. Маркс і Ф. Енгельс писали: в ході історичного розвитку й саме внаслідок того, що під час поділу праці суспільні відносини неминуче перетворюються на дещо самостійне, проявляється відмінність між життям кожного індивіда, оскільки вона підпорядкована тій чи іншій галузі праці й пов'язаною з нею умовою¹³.

Ціннісне начало права власності об'єднує в собі два психологічних феномени, що виникли за часів формування державно організованого суспільства, пронесених через увесь шлях розвитку людської цивілізації та притаманних сучасним людям вже фактично на генетичному рівні. По-перше, це, за висловом С.С. Алексєєва, ставлення власника до речей, які знаходяться в нього, «як до своїх», яке, виходячи зі змістовного моменту особистого, духовного порядку, в тому числі правового характеру, вказує на «єднання в юридичній сфері людини й об'єктів зовнішнього світу – речей»¹⁴. По-друге, це відношення інших членів суспільства до речі, яка їм не належить (а значить, напевно належить іншому власнику), «як до чужої». В останні роки в різних країнах відбувався цілий ряд випадків, коли громадянин, знайшовши випадково втрачену ве-

⁹ Конституция Российской Федерации. URL: <http://www.constitution.ru/>.

¹⁰ Конституция Королевства Испании. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/spain.pdf> (дата звернення: 01.06.2020).

¹¹ Конституция Ирака. URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=338>.

¹² Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

¹³ Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Издание второе. Том 3. Москва, 1955. 629 с.

¹⁴ Алексеев С.С. Право собственности. Проблемы теории. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : НОРМА : НИЦ Инфра-М, 2010. 240 с.

лику грошову суму, не привласнював її (хоча мав для цього всі можливості), а здавав органам влади з метою пошуку законного власника. Це – зразки висококультурної поведінки членів розвиненого громадянського суспільства, які усвідомлюють цінність власності як непорушного соціального інституту. З філософських позицій річ у такому випадку можна розглядати вже не як предмет цивільноправового правовідношення, а глибше: річ, яка перебуває у власності, починає сприйматися як продовження самої особистості, її волі в навколишньому світі, як елемент, тією чи іншою мірою необхідний для існування особистості, реалізації її інтересів. Іншими словами, як цінність екзистенціального характеру. І в соціально-ціннісному вимірі на перший план виходить вже не сама річ (яка може загубитися, зіпсуватися і так далі), а право на неї¹⁵.

Враховуючи те, що правова культура є синтезом права й культури, ми неодноразово будемо звертатись до поняття категорії «цінність», здійснюючи наукові пошуки в цьому напрямі¹⁶.

Із з'ясуванням цінності власності й права власності: по-перше, відбувається процес становлення правового суспільства, домінування пріоритету прав і свобод особистості й визнання їх; по-друге, відбувається перехід від забезпечення тотальної регламентації дозвільного характеру в інтересах держави в сторону забезпечення примату права, вираження свободи особистості й суспільства, через закріплення та розширення права на власність. Власність, будучи цінністю для держави, суспільства й людини, пов'язує їх між собою.

Висновки. У ході проведеного дослідження ми дійшли висновку, що ключем до розуміння суті власності як такої та розкриття на цій основі всього багатства її змісту є той факт, що, будучи проявом самої природи людини, власність натепер є універсальною правовою цінністю.

Правові цінності демократичної держави передбачають створення реальних умов і можливостей для користування ними. Затвердження власності як правової цінності необхідне як для людини, так і для суспільства й держави, тому правова, демократична держава займається охороною власності. Становлячи найважливішу соціально-правову цінність, власність зумовлює систему соціальних відносин, заснованих на сприйнятті не своєї власності «як чужої» та на повазі до чужої власності, на розумінні особистістю та суспільством цінності власності. У випадку з охороною якраз і проявляються ці дві іпостасі соціально-правової цінності власності. Правова охорона власності забезпечує можливість користування такими благами кожній людині й громадянину. Держава виступає гарантом права приватної власності, вона охороняє й захищає цю правову цінність, таке право.

Зведення права власності в результаті довгого й складного історичного процесу до рангу конституційної правової цінності було зумовлено багато в чому визнанням її як важливого права людини в міжнародних конвенціях. Нині можна говорити про те, що в Україні вже розроблено достатнє правове забезпечення права на власність, захисту її від стороннього втручання шляхом закріплення спеціальних норм у Конституції України й інших правових актах, але водночас існують окремі проблеми їхньої реалізації.

Анотація

У статті проаналізовано проблематику власності як ціннісної основи зародження правової держави, надано різносторонню оцінку категорії «власність», досліджено її сутність і вплив на державотворення, виявлено подальші шляхи формування правової держави в Україні з урахуванням ціннісної основи власності.

Summary

The article analyzes the issue of property as a value basis of the birth the constitutional state, which provides a comprehensive assessment of the category of "property", analyzes its essence and impact on statehood, identifies further ways of forming the constitutional state in Ukraine.

¹⁵ Ивин А.А. Аксиология: учебник для академического бакалавриата. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 342 с.

¹⁶ Качур В.О. Категорія «цінність» у теорії правової культури: до визначення поняття. Право. Людина. Довкілля: науково-практичний журнал. 2020. № 11 (1). С. 10.

Використана література:

1. Бочкарёв С.А. Уголовно-правовая охрана собственности: теоретико-инструментальный анализ : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2010. 188 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Философия права. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 292 с.
3. Сугар Дулам. Собственность как правовая ценность (теоретико-правовое исследование) : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2015. 211 с.
4. Selected Essays on Political Economy, Irving-on-Hudson, New York: The Foundation for Economic Education, Inc. URL: <https://oll.libertyfund.org/titles/bastiat-selected-essays-on-political-economy>.
5. Ивин А.А. Аксиология: учебник для академического бакалавриата. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 342 с.
6. Жуковский Е.П. Эффективность правового регулирования отношений в экономической сфере: аксиологические аспекты. *Сибирский юридический вестник*. 2011. № 2 (53). С. 27–32.
7. Власова М.В. Право собственности в России: возникновение, юридическое содержание, пути развития : учебное пособие. Москва : Эксмо, 2014. 190 с.
8. Конституция Российской Федерации. URL: <http://www.constitution.ru/>.
9. Конституция Королевства Испании. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/spain.pdf>.
10. Конституция Ирака. URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=338>.
11. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
12. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Издание второе. Том 3. Москва, 1955. 629 с.
13. Алексеев С.С. Право собственности. Проблемы теории. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : НОРМА: НИЦ Инфра-М, 2010. 240 с.
14. Ивин А.А. Аксиология: учебник для академического бакалавриата. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 342 с.
15. Качур В.О. Категорія «цінність» у теорії правової культури: до визначення поняття. *Право. Людина. Довкілля* : науково-практичний журнал. 2020. № 11 (1). С. 10.

Yaroslav Hromovi,

*Postgraduate Student at the Department of Theory and History of State and Law of the Law Faculty
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*